

Kā Āne kļuva par ķieģeļrūpniecības centru

Aigars Stillers

Ānes muižas latviskais nosaukums cēlies no vāciskā avotos minētā nosaukuma *Aahof*, tā kā muiža atradās pie Lielupes, bet vāciskais tās nosaukums ir *Kurländische Aa*. 16. un 17. gadsimta avotos muiža dēvēta īpašnieku Hūnu – Hinnes dzimtas vārdā par *Hinnmois* vēlāk 18. gadsimta sākumā par *Huhnhof*, bet Ānes muižas (Aahof) vārds ir kopš 1753. gada. Pēdējie muižas īpašnieki pirms agrārreformas minēti grāfi Līveni. Vācu literatūrā dota arī informācija par muižas zemes lielumu – 662 ha. Salīdzinājumā citas tuvākās Katrīnas un Garozas muižas, kas bija valstij piederošas muižas, nepārsniedza 400 ha platību, bet kaimiņu muiža Tetelminde, arī privātā muižas zeme, bija 1202 ha liela. Pēc agrārās reformas Ānes muižas vārds saistījās ar Frišmaņu ģimeni. Ansis Frišmanis bija Teteles pagastā ievērojamākais uzņēmējs, kurš bija pazīstams kā lielākais latviešu izcelsmes ķieģeļceplu īpašnieks. No agrārās reformas laika Valsts vēstures arhīvā saglabājusies sarakste par Ānes muižas sadalīšanu. Tur parādās materiāli par muižas nonākšanu Anša Frišmaņa īpašumā, kas apliecina, ka viņš muižu ieguvis jau pirms Pirmā pasaules kara. Pats A. Frišmanis vairākos lūguma rakstos stāstījis, ka muižu 1912. gadā pircis ķieģeļu fabrikas vajadzībām. Muiža iepriekš bija Marijas fon Vālas, dzimušas Līvenas īpašums. Līveni negribējuši pārdot muižu latvietim, tāpēc kā starpnieks bijis kāds vācietis, taču viņš nav solīto pildījis un Frišmanim Ānes muiža bija vēlāk jāpērk vairāksolīšanā. Zemesgrāmatas apliecība liecina, ka muiža nopirkta par ievērojamu summu – 216 000 rubļiem. Iespējams tādēļ viņš uzreiz pēc pirkuma no 1800 pūrvietām nodalīja 1100, kuras pa mazākiem gabaliem pārdeva bezzemniekiem. Viņa īpašumā palika 700 pūrvietas ķieģeļu fabrikas vajadzībām. Bija izstrādāti tālejoši plāni uzcelt 3 lielas krāsnis pie Lielupes un 1 mazāku pie dzelzceļa pietātnes uz Maskavas – Ventspils dzelzceļa līnijas. Ķieģeļu ceplis bija paredzēts saražot līdz pat 30 miljoniem ķieģeļu gadā. Ķieģeļu galvenais noiets bija paredzēts Rīgas namu būvniecībai, bet izdevīgu cenu gadījumā iespējams arī eksports caur Ventspils ostu. Aizsākums bija cerīgs, jo 1914. gadā bija uzbūvēta pirmā krāsns, bet vēlākās ziņas par 10 miljonu ķieģeļu ražošanu gada laikā būtu apšaubāmas, jo tāda ražošanas jauda nebija iespējama. A. Frišmanis nodalīja 100 pūrvietas no ķieģeļfabrikas zemes, tās sadalot 1 – 2 pūrvietu zemes gabalos, kur paredzēja būvēt dzīvojamās mājas strādniekiem, kuri ieguva tās uz ilgtermiņa nomaksu, lai pēc paša Frišmaņa rakstītā, „nebūtu pliki, kā fabriku proletariāts pilsētās.” Viņš ekonomijas nolūkā krāsnis kurināja ar kūdru, kas tajā laikā bija novitāte, kas pakāpeniski pārauga papildus biznesā – kūdras ieguvei Valgundes Danču purvā. Pasaules karš pārtrauca fabrikas tālāku celtniecību. Kara gados vajadzēja pāriet uz pārtikas jautājuma risināšanu, tāpēc Ansis Frišmanis, pēc pamata izglītības agronomis, pievērsās zemkopībai. Viņš ne tikai iznomāja daļu zemes, bet arī pats apstrādāja ap 170 pūrvietas audzējot labību, kādēļ bija iegādājies 10 zirgus. Arī pēc kara paralēli ķieģeļu ražošanai, Ānes muižas zeme tika izmantota lauksaimniecībai, tajā skaitā jaunajai cukurbiešu kultūras audzēšanai. A. Frišmanis bija starp Jelgavas cukurfabrikas akciju sabiedrības dibinātājiem un bija starp lielākajiem cukurbiešu piegādātājiem fabrikai vēlākos gados. Viņam piederēja ne tikai Ānes muiža un tās ķieģeļceplis, bet arī ķieģeļu ražotnes Teteles pagasta „Valakos”, Siera muižā pie Jelgavas un Kalnciema pagastā vēl 2 ceplī, kā arī Valgundes pagastā „Liellapsās”. Tās visas apvienoja 1925. gadā dibinātajā akciju sabiedrībā „Ķieģelis un kūdra”, kurā gandrīz visas akcijas piederēja Frišmaņu ģimenei. Vēl akciju sabiedrības īpašumā bija dažādi transporta līdzekļi, kuru uzskaitījums ir itin plašs. 1929. gada statistikas dati liecina, ka Ānes

muižas valsts zeme rūpniecības vajadzībām bija piešķirta akciju sabiedrība „Ķieģelis un kūdra”, bet īpašuma pārvaldnieks ir Ansis Frišmanis. Īpašuma lielums bija 159,85 pūrvietas jeb aptuveni 50 hektāri, tajā bija 4 koka un 1 mūra dzīvojamās ēkas, kurās visas 15 istabas apdzīvoja algotie strādnieki, proti, Ānes muižas ķieģeļu fabrikas strādnieki un laukstrādnieki.

Ānes muižas privātīpašuma daļa piederēja Frišmaņa dēlam Mintautam, kas bija nedaudz mazāka par valsts fonda zemes daļu, bet šajā īpašumā bija ievērojama koka ēka no muižas laikiem (acīmredzot bijusī kungu māja), kurā 7 istabās dzīvoja īpašnieki. Kādreizējā medību muiža, tad jau zemnieku vecsaimniecība „Jēgeri” piederēja otram Frišmaņa dēlam Imantam, kuras vairākās dzīvojamās ēkās 24 istabās bija izmitināti algoti strādnieki. Ānes ķieģelceplī vien strādāja 140 strādnieki, bet pie tam Frišmaņiem piederošajos „Valakos” (reģistrēti uz meitas Anitas vārda), kur bija mazāks ceplis, 3 dzīvojamās ēkās bija izmitināti tikai algoti strādnieki. Var piekrist bijušajam strādniekam Voldemāram Konam, kurš Siera muižas ceplī strādāja skolas brīvlaikos, ka Frišmanis daudz rūpējās par strādnieku darba un sadzīves apstākļiem. 1939.gada 1.jūlijā Jelgavas laikraksts „Zemgales Balss”, rakstot par Zemgales ķieģelrūpniecību, kā īpaši rosīgus ceļus minēja Anša Frišmaņa vadītās akciju sabiedrības „Ķieģelis un Kūdra” īpašumus. Laikrakstā rakstīts: „A.Frišmaņa vadītie uzņēmumi nostādīti uz vismodernākiem pamatiem. Cilvēka darbu te atvieglo mašīnas. Kamēr vēl dažā ceplī mālu rok ar lāpstām desmit cilvēki, tikmēr te daudz ātrāk un lētāk to pašu māla daudzumu sarok bagars; kamēr vēl citur ķieģeļus veido ar rokām ar formu palīdzību, te šo darbu veic mašīna. Strādniekiem pie mašīnām darbs vieglāks un arī darba diena tikai 10 stundu gara. Ar rokām parasti izgatavo jeb „izstriķē” 7000 ķieģeļu dienā. Turpretim ar mašīnu izgatavo apmēram 40 000 ķieģeļu dienā.”

Pēc 1940.gadā veiktās nacionalizācijas rezultātā Frišmaņi zaudēja visas fabrikas, arī savu dzīvesvietu Ānes muižu. Bijušā Ānes ķieģelfabrika tomēr turpināja pastāvēt, bet tas noteikti ir atsevišķs stāsts.

A.Frišmanis centrā

FR. DRAVNIEKS

LIELUPE

A./S. VALTERS UN RAPA IZD.

nājas fabrika pēc fabrikas, Rīgas iedzīvotāju skaits ātri pie-
pimās. Drudzāni tur pacēlās viens hels jauns nams pēc otra.
Līdztekus Rīgas fabrikām un namiem Lielupes baseinā pacēlās

28. Rieģeļu ceļi.

viens kieģelcepla skurstenis pēc otra. Galvenais kieģelrūpniecības rajons izveidojās Kalnciema, Lielupes kreisajā krastā. 2 kilometru attālumā tur var saskatīt 13 skursteņus. Šī vieta atgādina arzemju rūpniecības rajonus.